

бенностями номінації персонажей автором произведения, обосновується замість змінна функція прозвищ і названий должностей жінок в романі.

Ключевые слова: антропоним, структура антропонимической модели, безымянная номинация, прозвище, ассоциация

Y. Fedotova, teaching assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

NAMELESS NOMINATION OF FEMALE CHARACTERS IN 'THE TALE OF GENJI' BY MURASAKI SHIKIBU

The article examines the roots of female characters' nomination in 'The Tale of Genji', the structure of female anthroponymic models and ways of female characters nomination. It follows the connection between the Japanese anthroponymic tradition of the Heian period with the peculiarities of characters' nomination by the author and explains the substitutive function of the female characters' nicknames and positions in the novel.

Key words: anthroponym, anthroponymic model structure, nameless nomination, nickname, association

УДК 811.521

В. Філонова, асист.,

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ВИРАЖЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В МІФОЛОГІЧНО-РЕЛІГІЙНІЙ ЛЕКСИЦІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються особливості проблематики дослідження мовної картини світу та особливості вираження японської мовної картини світу в лексиці міфологічно-релігійної сфери.

Ключові слова: мовна картина світу, міфологічно-релігійна лексика, міфічні істоти, божества, міфологічне світосприйняття

Поняття «картина світу» належить до фундаментальних наукових понять. Воно виражає найсуттєвіші характеристики людини, її буття, взаємозв'язки з позамовною дійсністю. Картина світу як його глобальний образ постійно формується у процесі контактування людини з навколишнім середовищем та іншими членами соціуму, світосприйняттям, яке є виявом характеру духовної сутності особистості. Картина світу – це те, що йде перед усім від людини, плід її сприйняття, фантазій, мисленнєвих процесів. Всесвіт, як всеохопний світ, є для людини всеосяжним предметом пізнання. Разом з тим світ - це й сама людина, коли йдеться про внутрішні її світовідчуття, переживання, розумову діяльність, невіддільну від мови, як способу організації інформації про сам світ, а ширше - всесвіт. Тому феномен світу, пізнаного через мову, постає для людини передусім таким, яким постає для неї її мова.

Термін «картина світу» був уведений до наукового обігу у фізиці наприкінці XIX - на початку XX ст. Одним із перших цей термін почав вживати Г. Герц (1914 р.) стосовно фізичної картини світу, що розглядалася як сукупність внутрішніх образів зовнішніх предметів. Важливу роль у становленні цього терміна відіграли також Е. Селір та Б. Ворф. На сучасному етапі «картина світу» вважається перспективним напрямом, що досліджує власне картину світу як вихідний глобальний образ світу, покладений в основу світобачення людини.

Думка про те, що створення картини світу або картини реальності є необхідним моментом життєдіяльності людини, розвивав А. Ейнштейн: «Людина прагне якимось адекватним способом створити в собі просту і ясну картину світу для того, щоб відірватися від світу відчуттів, щоб спробувати замінити цей світ створеною таким чином картиною» [Ейнштейн 1923, с.85]. З часом поняття «картина світу» в природничих науках стало означати специфічну концептуальну структуру, що формується за допомогою наукових методів і понять.

Ідеї, що створюють фундаментальну теоретичну базу для студювання мовних картин світу, знаходимо у В. фон Гумбольдта і О.О.Потебні. Цінні спостереження, висловлені представниками міфологічної, історичної та інших шкіл класичної фольклористики, які у своїх працях широко вдавалися до лінгвістичного аналізу власних імен міфологічних персонажів (міфонімів), сталих народнопоетичних формул тощо (О.М.Афанасьєв та ін.). Важливу інформацію щодо мовної картини світу знаходимо у працях не лише лінгвістів, (лінгво)фольклористів та (лінгво)культурологів, а й філософів (Л.Вітгенштейн, Й.Л.Вайсгербер), фахівців з психології та естетики (Г.Г.Шпет), дослідників архаїчних особливостей мислення (Л.Леві-Брюль) та ін. Особливо цінні для досліджуваної проблематики ідеї Е.Кассірера, який вивчав співвідношення мовної і міфологічної картин світу, що особливо важливо з огляду на те, що значна частина лексико-семантичних, граматичних та інших особливостей мов, у яких утілена специфіка мовних картин світу, сформувались в епоху міфологічного мислення. Дослідження міфологічних аспектів архаїчного мислення, створює основу для наукового осягнення процесів генези і становлення мовної картини світу, що особливо актуально для таких суспільств, як японське, де глибоко архаїчні уявлення збережено досі, навіть в умовах постіндустріального інформаційного суспільства, і збілено не тільки в питомій народній релігії (синто), а й в інших галузях духовного життя та матеріальної культури, у багатьох елементах родинної, навчальної, виробничої й загалом суспільної структури.

Мовна картина світу є об'єктом вивчення в сучасній науці поряд із іншими результатами відбиття світосприйняття в різноманітних культурних феноменах – міфологічною, релігійною, філософською, художньою, фольклорною та іншими картинами світу. Саме мовна картина світу особливо близька до фольклорно-міфологічної, котру можна визначити як “наївну” картину світу. Відбите у мові фольклорно-міфологічне бачення світу порівняно з сучасним раціонально-науковим баченням значною мірою виступає як інша, не співвідносна з сучасною система координат (парадигма), частково збережена з часів архаїчної культури не лише мовою, а й дитячим, поетичним та художнім світосприйняттям [Якименко 2007, с.6].

Значна активізація дослідження мовних картин світу і виділення цих студій майже в окрему галузь лінгвістики (пов'язаної водночас із психолінгвістикою і лінгвокультурологією) припадає на 1980–1990-ті роки, коли з'являються ґрунтовні студії Н.Д.Арутюнової, Б.О.Серебренникова, О.С.Кубрякової, В.І.Постовалової, Ю.С.Степанова, В.М.Теля, А.О.Уфимцевої та ін. Мовна картина світу репрезентується, насамперед, на лексичному матеріалі. Зокрема, так вважають такі вчені як І.О. Голубовська, П.М. Грабовий, С.А. Мартосов, Ю.Л. Мосенкіс, Л.О. Ставицька та О.С. Фурса та багато інших.

Окремим напрямком, пов'язаним із вивченням національних мовних картин світу в їхньому співвідношенні з універсальними семантичними особливостями всіх мов і «семантичними примітивами», є праці А. Вежицької. Сучасна лінгвістика розуміє мовну картину світу широко. З точки зору дослідниці А. Вежицької, національно-культурна специфіка ментальності та характер етносу знаходить своє вираження не лише на лексико-семантичному, а й на морфологічному та синтаксичному рівнях мовної структури. [Вежицька 2004, с.75]. Такої ж точки зору дотримується і В. Теля, яка вважає, що мовна картина світу створюється не лише фарбами конкретної лексики та опредмечуванням процесуальних значень, але й «...використанням синтаксичних конструкцій, які первісно відображають відношення між елементами дійсності, що сприймається предметно...» [Теля 1996, с.85]. Отже, мова моделює специфічні риси національного світосприйняття і національного складу мислення на всіх своїх рівнях.

Спроби побудови картини світу здійснювалися в руслі міфологічних і філософських досліджень. Важливим чинником формування картини світу японців (зокрема, мовної картини) виступало міфологічне мислення (міфологізоване світобачення), взагалі характерне для архаїчних періодів усіх суспільств та їхніх культур. Усталенню такого світобачення у японців значною мірою сприяло збереження і закріплення у них аж до нашого часу власної народної (так би мовити, язичницької) міфологічно-релігійної системи – синтоїзму. Внутрішня форма багатьох давніх і важливих лексичних одиниць японської мови промовисто свідчить про риси міфологічного світосприйняття.

Міфічні істоти, що породжені колективною свідомістю етносу: злі духи, демони, джини, феї – символи Добра і Зла – відображені в міфах, легендах багатьох народів. У східнослов'янській міфології це – домові, лісовики, русалки, лісовики, в греко-латинській – кентаври, химери, гарпії, у східній – джини шайтани, гурії. Проте, у кожного етносу вони мають свою фонову специфіку.

У текстах японської мови було зафіксовано такі лексеми на позначення божеств, на честь яких японці здійснюють святкові ритуали: найпопулярнішими в торговельній сфері є Ічігамі 市神 та Ебісугамі 恵比寿神, свято їх ушанування називається Ебісукі 恵比寿講. Божество Інарі може виглядати і як чоловік зі снопами рису, і як красуня-пані у багатому вбранні. Сільським господарством опікуються божества Та-но-камі 田の神 (в районі Тохоку його називають Но-гамі 農神), Дайкоку-тен 大黒天. Та-но-камі 田の神 – божество, яке охороняє посіви і забезпечує хороший урожай. Вважається, що сходять на поля в січні або лютому, а в листопаді повертається

додому в гори. Дайкоку-тен 大黒天 – покровитель селян, приносить багатство, достаток і повні мішки рису. Його зображують зазвичай з капюшоном на голові, що сидить на двох рисових мішках і з торбинкою скарбів. У цій сфері, а особливо при вирощуванні рису, гарний урожай залежить від клімату й інших природних умов, тобто від таких явищ, якими людина не може керувати, тому тут молитви та подяки до божеств є дуже важливими.

Серед рибалок найпопулярнішим божеством є Умі-но-камі 海の神 (або Рінджін) – найбагатше божество, яке живе у величезному кришталевому палаці на дні океану. Існує багато ритуалів для його ушанування.

Власних опікунів серед синтоїстського пантеону мають також ремісники, мисливці, гончарі тощо. Наприклад, японські ковалі святкують «день роздувальних міхів» (Фуїго-мацурі 鞴祭り). У цей день ковалі, ливарники й майстри, які виготовляють прикраси, вшановують своїх покровителів і підносять їхнім богам Канаямахіко-но-камі 金山彦野紙 (богові рудника) та Кагуцуті-но-камі 迦具土神 (богові вогню) жертву (сінсен) [Умебаясі 2012, с.37].

Також існують божества-захисники, на які, за релігійними віруваннями, перетворюються душі померлих родичів кожної окремої людини. Вважається, що після смерті душа не може заспокоїтися і відійти в потойбічний світ, якщо її нащадки не виконуватимуть належних ритуалів. Тільки тоді, коли ритуали будуть виконані, вона стає божеством, яке охоронятиме членів своєї родини. Родина ушанує їх традиційними обрядами на свято О-бон お盆, а також дні весняного й осіннього рівнодення Хіган 彼岸. Звичайно, у синтоїстському пантеоні присутні також інші божества – представники природного світу, що зумовлено анімїстичністю цієї релігії.

Отже, проаналізувавши таку проблему як мовна картина світу, ми можемо зробити певні висновки, а саме: мовна картина світу - це система понять, характерна для кожної мови, за допомогою якої носії мови сприймають (класифікують, інтерпретують) світ. Вивчення мовної картини світу - це шлях до кращого пізнання власне специфіки будь-якої мови, розуміння системи уявлень окремого народу, його самотності та ментальності. На всіх етапах історичного розвитку як мови, так і самого народу мовна картина світу набуває нових видозмін, дослідження яких допоможе чіткіше та глибше поглянути на причини та особливості еволюції окремого соціуму. Вивченням мовної картини світу окремого народу, а також проведенням порівняльних досліджень кількох мов, займаються нині такі науки як етнолінгвістика, соціолінгвістика, психолінгвістика та інші. Це новий, оригінальний і перспективний напрям у розвитку мовознавства, що застосовує комплексний підхід до вивчення мови та її внутрішньої форми, поєднує в собі методи, властиві кільком наукам (лінгвістиці, фольклору, етнографії, психології тощо), – і внаслідок цього ми маємо новий погляд на традиції народу, специфіку його мови та мислення. Лексичні японізми широко використовуються в українськомовних текстах різної тематики і жанрів. Дослідження такої лексики та її функціонування в іншомовних (українськомовних та інших) текстах сприяє вивченню японської мови та культури, дозволяє поглиблювати й удосконалювати міжкультурну комунікацію.

Список використаних джерел:

1. Вежибицкая А. Язык. Культура. Познание. / [перевод с англ.] / [отв. ред. М. А. Кронгауз, вступ. ст. Е. В. Падучевой]. – М.: Русские словари, 1996. – 416 с.
2. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / [пер. с нем]. – М.: Прогресс, 1985. – 451 с.
3. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 2000. – 396 с.
4. Ейнштейн А. Вплив Максвелла на розвиток уявлень про фізичну реальності // Збірка наукових праць. – М., Пг., 1923. –Т.1. – С. 78-89.
5. Міфологічність і проблема ключових слів японської мовної картини світу (деякі підсумки дослідження) // Мова та історія. – К., 2005. – Вип. 78/79. – С. 117–141. – Співавтор Ю.Л.Мосенкіс.
6. Погляди В. фон Гумбольдта, О.О.Потебні та А.Вежибицької у системі досліджень японської мовної картини світу // Мова та історія. – К., 2004. – Вип. 70. – С. 68–83.
7. Телия В. Н. Роль образных средств языка в культурно-национальной окраске миропонимания / В.Н. Телия // Этнопсихоллингвистические аспекты преподавания иностранных языков. – М., 1996. – С. 82–89.
8. Тупица О.Ю., Зімакова Л.В Якименко М.В. Виращення картини світу в лексиці японської мови. Проблема відмежування поняття «Безеквівалентна лексика» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/25_SSN_2009/Philologia/51582.doc.htm.
9. Умебаясі Масакі. Календарні звичаї та обряди японців. – К.: ВД «Стилос», 2012. – 264 с.
10. Якименко М.В. Виращення картини світу в лексиці японської мови: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. філол. наук: спец.10.02.13 – мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії. Інститут сходознавства ім. А.Кримського НАН України. – К., 2007.
11. *Konsaisu waro jiten* (Серия словарей Consise Сансэйдо. Японско-русский словарь). – Токуо, 2005. 12. *Kenkyuushya waro jiten* (Кэнкюся. Японско-русский словарь). – Токуо, 2000. 13. *シンプルな英語で日本を紹介する*。曾根田 憲三、ベレ出版、東京, 2011.

В.Филонова, ассист.

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев

ВЫРАЖЕНИЯ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА В МИФОЛОГИЧЕСКИ-РЕЛИГИОЗНОЙ ЛЕКСИКЕ ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматриваются особенности проблематики исследования языковой картины мира, а также особенности японской языковой картины мира в лексике мифологически-религиозной сферы.

Ключевые слова: языковая картина мира, мифологически-религиозная лексика, мифические существа, божества, мифологическое мировосприятие

V.Filonova, teaching assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

EXPRESSION LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD IN MYTHOLOGICAL-RELIGIOUS VOCABULARY JAPANESE LANGUAGE

The article is devoted to research of the study of the language picture of the world, and especially the Japanese language picture of the world in the lexicon of the mythological-religious spheres.

Key words: language picture of the world, mythological-religious vocabulary, mythical essence, deities, mythological perception of the world